ОНЫТЫЛГАН АЛТЫН ЙОЛДЫЗ ИЯЛӘРЕ

Бөек Ватан сугышы турында инде әйтеләсе әйтелгән, языласы язылган да сыман. Чынбарлыкта, тау-тау китаплар нәшер ителүгә, меңнәрчә мәкаләләр, истәлекләр язылуга карамастан, ачылмаган серләр, ачыкланмаган вакыйгалар һәм дөнья күргән хезмәтләрдә хаталар, төгәлсезлекләр һаман бихисап әле. Татар халкының каһарман улы, легендар разведчик-партизан Даян Мурзинга бәйле материаллар туплаганда, андый «ак тап»ларга шактый еш юлыкканлыктан, аларның берничәсен бәян итү кайбер гаделсезлекләрне, төгәлсезлекләрне бетерергә ярдәм итми калмас дип өметләнәм.

Даян ага белән Уфага барып очрашып кайттым кайтуын, әңгәмәбез 90 минутлык кассетага көчкә генә сыеп бетте. Тик минә теманы киңрәк итеп ачу ихтыяҗы туганлыктан, китап кибетләренә һәм китапханәләргә ешрак йөрергә туры килде. Владимир Коневның[1] хезмәтенә дә китап кибетендә юлыктым. Автор заманында төрле сәбәпләр белән читкә тибелгән, ягъни онытылуга дучар ителгән, Советлар Союзы Геройлары турында яза. Суслов идеологиясе хөкем сөргән кырыс Совет чорында гына түгел, «демократик» Россия шартларында да «ябык» булып калган теманы күтәрү – В. Коневның батырлыгы, әлбәттә.

Билгеле инде, әлеге китапта бәхетсез язмышлары тасвирланган 48 Алтын Йолдыз иясе (андыйлар барлыгы 86 кеше) турында Мәскәүдә 1987 һәм 1988 елларда нәшер ителгән ике

---

[1] Прокляты и забыты. Отверженные герои СССР. – М.: Яуза: Эксмо, 2010. – 480 с.

томлы хезмәттә[1] бернинди мәгълүмат та табалмыйсың. Кырыс язмышка дучар булучыларның берсе – милләттәшебез Абдулла Фәйзрахман улы Шаһиев. 1942 елның ноябреннән – 58 нче гвардия кавалерия полкында пулемт расчты командиры (Белоруссия фронты, 7 нче гвардия кавалерия корпусы, 16 нчы гвардия кавалерия дивизиясе). 1943 елның 3 октябрендә Днепрны кичкәндә күрсәткән батырлыклары өчен Советлар Союзы Герое исеменә лаек булган кыю старшинага сугыштан исән-имин әйләнеп кайту насыйп була. Тыныч тормышта да үз урынын таба: Төрекмәнстанның Ташрабат каласындагы Мукры станциясендәге үзәк склад мөдире булып эшли. Тик язмыш сынавымы, әллә сәүдә өлкәсендә аеруча Урта Азия ягы өчен хас булган мәкергә юлыгуы буламы, 1959 елның 2 гыйнварында социалистик милекне урлауда гаепләнеп хөкем ителә һәм Алтын Йолдызы тартып алына. Ветеран, кан түгеп алган дәүләт бүләген кире кайтару өчен, нык тырышкан, көрәшкән: СССР таралып берничә ай узгач булса да, аны Герой исеменнән мәхрүм итү турындагы суд карары юкка чыгарыла һәм 1992 елның 3 апрелендә Россия Федерациясе Президенты Б. Н. Ельцин Указы белән званиесе кире кайтарыла. Шул елның 19 октябрендә Абдулла Шаһиевне гаиләсе белән Мәскәүгә чакыртып алалар һәм тантаналы шартларда барлык хәрби бүләкләрен кабаттан үзенә тапшыралар. Шунысы мөһим: тарихта башка мондый очрак теркәлмәгән. Якташыбызның ул чакта Башкортстанның Краснокама районына керүче Яңа Кабан авылында яшәве мәгълүм.

Заманы шундый булгач, А. Шаһиевнең исеме «Безнең якташлар – Советлар Союзы Геройлары» китабының 3 нче томында[2] бирелгән Татарстаннан читтә яшәүче татар Геройлары исемлегенә кертелмәгән. Патриотик темага күп әсәрләр

---

[1] Герои Советского Союза / Краткий биографический словарь. – Т. 1. – М., 1987. – 912 с.; Герои Советского Союза / Краткий биографический словарь. – Т. 2. – М., 1988. – 864 с.

[2] Герои Советского Союза – наши земляки (сборник документальных очерков и зарисовок в трёх книгах). – Кн.3. – Казань : Тат. кн. изд-во, 1985. – 248 с. : ил.

иҗат иткән, саллы мәкаләләр язган эзтабар язучы Шамил Рәкыйпов та каһарман милләттәшебезне телгә алмый. Әле хәтта Ибраһим Исмәгыйлевнең 2006 елда нәшер ителгән һәм милләт өчен гаять мөһим булган рус телендәге «Герои татарского народа»[1] хезмәтендә дә Абдулла Шаһиев атлы Герой юк. Ни аяныч, Казанда дөнья күргән әлеге ике китапта без Советлар Союзы Герое, генерал-полковник Фатыйх Хәсән улы Чураков исемен дә очратмыйбыз. Әлеге хәрби эшлекле Мәскәүдә чыккан Геройларның кыскача биографик сүзлегенә дә эләкмәгән. Гәрчә 2003 елда Финляндиядә нәшер ителгән Татар энциклопедиясендә[2] һәм Нургали Булатовның «Йолдызлы йолдызлар» китабында[3] Советлар Союзы Герое, генерал-полковник Фатыйх Чураков күрсәтелә. Гаҗәп тә түгел, чөнки ул 1999 елның 14 маенда ике генерал белән Казанга кайта, Президент Минтимер Шәймиев белән очраша. Аңарчы исеменең серле пәрдә артында саклануын фәкать фаразларга гына кала. Әнә Стратегик максатлардагы ракета гаскәрләре һәм Космик гаскәрләр институтларында эшләгән, 1974–1984 елларда СССР Кораллы көчләре Генераль штабының Баш разведка идарәсе (ГРУ) аппаратында җаваплы вазифалар биләгән, профессор, техник фәннәр докторы, генерал-майор Фирьяз Рәхим улы Ханцеверов; 1943–1946 елларда 10 нчы укчы дивизия, 131 нче һәм 31 нче укчы корпуслар белән командалык иткән, хәрби фәннәр докторы, ГРУ генерал-майоры Минзакир Әпсәләм улы Әпсәләмов; Социалистик Хезмәт Герое, Казан Радиоэлектроника фәнни-җитештерү үзәге директоры (1962–1988) һәм бер үк вакытта генераль конструктор вазифаларын башкарган (1962–1989) Илдус Шәйхелислам улы Мостюков; Мәскәү өлкәсе Истра каласындагы Электромеханика фәнни-тикшеренү институтында генераль директор урынбасары (1965 елдан),

---

[1] *Исмагилов И. Ф.* Герои татарского народа (научное издание). – 3-е изд. – Казань : Идел-Пресс, 2008. – 200 с.

[2] Татар энциклопедия сүзлеге. – Казан : ТР ФА Татар энциклопедия институты, 2002. – 758 б.

[3] *Булатов Н. Х.* Йолдызлы йолдызлар. – Казан : Идел-Пресс, 2000. – 188 б.

«Метеор-2», «Метеор-3» космик аппаратларының баш конструкторы урынбасары (1984–1994), «Элкос» космик техника бүлеге директоры, «Метеор-3», «Метеор-3М» космик аппаратлары баш конструкторы Рәшид Салих улы Салихов кебек шәхесләрнең исемнәре Совет чорында сер итеп сакланды ич.

Шул ук вакытта татар милләтеннән булган Геройлар санын нигезсез рәвештә «арттырырга тырышу» омтылышларын да кабул итеп булмый. Мисал өчен, «Татар халкы Геройлары» дигән исем белән менә дигән белешмә-хезмәт чыгарган Ибраһим әфәнде Исмәгыйлев Мамадыш районындагы Албай авылында туган Михаил Кириллович Москвинны да үз китабына керткән. Тик авылда керәшен татарларыннан тыш руслар да яши. Москвин – рус милләтеннән. Шундыйрак вазгыять Минзәлә районының Иске Матвеевка авылында туган (1959 елга кадәр Матвеевка авылы), Бөек Ватан сугышыннан соң атып үтерелгән һәм фәкать Хрущёв хакимияткә килгәч кенә акланган Советлар Союзы Герое, генерал-полковник Василий Николаевич Гордов исеме тирәсендә дә куертыла. Авылда бүгенге көндә мөселман татарлар күпчелекне тәшкил итсә дә, Иске Матвеевка – рус авылы. Дөрес, әле Пугачёв явы чорында да анда гел татарлар яшәгән һәм авылның исеме Кәҗә дип аталган булган. Әмма XVIII гасыр ахырларында бу төбәктәге уңдырышлы туфраклы җирләрне бертуган алпавытлар Матвей һәм Никита Можаровлар сатып ала. Күп авыллардан, шул исәптән Кәҗәдән дә, татарлар куыла һәм алар урынына үзәк губерналардан крепостной крестьяннар күчереп утыртыла. Кәҗә дип аталган авылны исә Матвеевка дип үзгәртәләр.

Аппетит ашаганда килә дигәндәй, И. Исмәгыйлев татар милләтеннән булган Советлар Союзы Геройлары исемлегенә язмыш авырлыкларын күп татыган генерал-майор Пётр Георгиевич Новиковны да керткән. Чистай районының татарлар һәм чувашлар яшәүче Югары Кондрата авылында туган милләттәшебез, Севастопольне саклаганда, зур батырлыклар күрсәтә. Әмма, авыр яраланып, дошман кулына эләгә. Сугыш ансыз гына булмый: 1941–1944 елларда немецлар барлыгы 83 совет генералын әсирлеккә төшерә. Аларның 26 сы, азат ите-

леп тикшерү үткәч, армия сафларына кире кайтарыла, 31 е, дошман белән хезмәттәшлек итүдә гаепләнеп, репрессиягә эләгә, ә инде тагын 26 сы әсирлектә һәлак була. Милләттәшебез Пётр Новиков шул соңгылары арасында. Төрле хата фикерләргә һәм мифларга урын калдырмас өчен, шунысын искәртергә кирәк: әсир төшкән генераллар махсус лагерьларда һәм замокларда аерым тотыла. Дошман кулында булган 83 генералның язмышы белән Фёдор Свердловның 1999 елда Мәскәүдә чыккан «Советские генералы в плену»[1] дигән китабында танышырга мөмкин. Бу кадәр совет генералы әсир төшмәс дип шик белдерүчеләр өчен тагын бер чыганак – «Военная элита России»[2]. Әлеге саллы хезмәтнең редколлегия составында 4 Советлар Союзы Маршалы (В. Г. Куликов, П. И. Пётров, С. Л. Соколов, Д. Язов), флот адмиралы И. М. Капитанец, авиация маршалы Ф. Н. Ефимов һәм 8 армия генералы бар. Армия генералларының берсе – патриотик рухтагы хезмәтләре өчен Самара тарихчысы Марк Солонин һәм хәзер Лондонда яшәүче элекке хәрби разведчик Виктор Суворов (Владимир Резун) тарафыннан даими «чукылып» торучы милләттәшебез, Россия Хәрби фәннәр академиясе президенты, хәрби фәннәр докторы, тарих фәннәре докторы Мәхмүт Әхмәт улы Гәрәев. Менә шул хезмәттән бер өзек:

«1941 елның җәй һәм көз айларында 3 нче, 13 нче, 18 нче, 24 нче, 28 нче, 43 нче армияләрнең командующийлары: генерал-лейтенант П. С. Пшенинников, генерал-лейтенант П. М. Филатов, генерал-лейтенант А. К. Смирнов, генерал-майор К. И. Ракутин, генерал-лейтенант В. Я. Качалов һәм генерал-лейтенант С. Д. Акимов һәлак булдылар. 5 нче, 6 нчы, 12 нче, 19 нчы, 20 нче һәм 32 нче армияләрнең командующийлары: генераллар М. И. Потапов, И. Н. Музыченко, П. Г. Понеделин, М. Ф. Лукин, Ф. А. Ершаков, С. В. Вишнев-

[1] *Свердлов Ф. Д.* Советские генералы в плену. – М.: Издательство фонда «Холокост», 1999. – 246 с. : ил.

[2] *Лобов В.И., Португальский Р. М., Рунов В. А.* Военная элита России. Советский период. 1917–1991. – М., 2010. – 544 с.: ил.